

julijan tamaš

Muslim da ovom prilikom moram da izrazim zahvalnost izvesnim ljudima koji su sa mnom diskutovali i raspravljali, pomagali mi u oblikovanju ove knjige. To su ovde neprisutni profesori Vuletić, Petrović i Živančević.

Zvanično. Svaki na svoj način, koliko je priroda njihovih darova dozvoljavala, imao je zaista dobru nameru dok je knjiga nastajala. Pojavilo se nešto što je izvan moje moći, nakon oblikovanja rukopisa, ali, recimo, to nije uticalo na kvalitet ovog rukopisa, tako da je toj trojici profesora zaista ostajem dužnik na pokazanoj dobroj volji. Zatim, da nije bilo profesora Pogačnika, ova knjiga još ne bi bila štampana. To je velika istina i mislim jedan ljudski dug koji ja ne smem zaboraviti, dug u ime nauke, ne samo prema meni kao prema čoveku. Zatim, pojavili su se nekoliki prikazi koji opet pokažu dobro volju ljudi koji su ih pisali. »Rusko slovo« je tražilo recenzije, zamolio je, zapravo, recenzije od profesora Pogačnika i profesora Živančevića, koji su te recenzije i napisali i obe su objavljene. Zatim, bez zvaničnih traženja bilo kakve redakcije, opet po logici zahteva dobre ljudske volje, koje je danas sve manje, možda je nikada nije ni bilo, ali kažem, danas je sve manje, moji prijatelji kolege, u prvom redu Draško Redep i Jovan Delić, napisali su takođe prikaze i objavili ih, jedan u boegradskoj »Književnosti«, drugi u »Politici«. Već po tome, s obzirom na tip knjige, koja nije beletrička, široko čitana, jedan čovek koji ima 34 godine trebalo bi da bude zadovoljan. Ja znam da su još neki prikazi napravljeni i pojaviće se verovatno, i to prevazilazi sva moja očekivanja, ona na koja imam pravo prilikom javnih izjašnjavanja, no ja sam intimno očekivao da će toga biti više, u nekoj vrsti ljudske neskrumnosti, a ja sam, ipak, neskroman čovek. Da odmah bude jasno, nemam razloga za neku veliku ljutnju. Što je ta knjiga u metodološkom smislu možda interesantnija od, recimo, »Istorijske srpske književnosti« Jovana Deretića, to je drugo pitanje. On je čovek proizašao iz druge književnosti i historijske škole. Napravio je takođe korisnu sintezu drugoga tipa; dođe, nije daleko od Skerlića, popunjava neke praznine i tako da je, međutim, nije to moj problem, svako od nas, i Jovan Deretić i ja, potpisujemo deo rizika, odnosno i pameti i gluposti, a vreme će pokazati ko je više na gubitku ko na dobitku.

Da ne dužim puno, meni se čine značajne dve stvari. Prvo, ako budem živ pet – šest godina, tu drugu knjigu, koju najavljujem na kraju ove knjige, zaista će i napisati. To je veći posao, danas, prikupiti relevantnu gradu, proučiti te, ipak, malo neobične, »iščašene« književnosti za neki svetski naučni interes. Međutim, neke stvari koje samo najavljujem da postoje kao mogućnosti i neka rešenja u nauci, meni su mnogo jasnije nego što se vidi, čini mi se, u ovoj knjizi. Neke od tih stvari, bez obzira na to što verovatno svaka ideja koja je ovde prisutna neće preživeti, ali neke temeljne, do kojih mi je stalo, čini mi se, moći da branim na široj gradi. Te temeljne ideje kretale bi se približno oko dve osovine, dva pravaca. Dr. Daško Redep je govorio da je rusinsku knjigu dovodom u blizinu velikih sistema čuvenih imena. Zaista, to je dobro rečeno. Zašto? Zato što se za mene postavlja osnovno pitanje: na koji način, recimo, pisati o bilo kojoj knjizi, pa i rusinskoj, kada čovek ili istraživač zna i za značajna dela svetske književnosti? Muslim, na koji način integrisati svoje ukupno iskustvo književnosti, pa i svetske i rusinske, u čitanju jednog rusinskog teksta? To je prvo pitanje. U stvari, čini mi se da bi odgovor na to pitanje morao iz te druge knjige da se vidi. Drugo, na koji način zaista miriti teoriju funkcija i ono što bi se zvalo poetika tradicije? Zašto miriti? Muslim da je to neka vrsta prevazilaženja, koja je moguća u tom smislu što je suviše lagodno niz čelnika proučavanja teorijskih osnova istostrane književnosti bio zaveden velikim evropskim književnostima. Iza toga postoji niz književnosti koje zaista odstupaju po nekim svojim razvojnim situacijama, da ne kažem razvojnim situacijama nekog trajanja u vremenu, a nije formulisana teorija koja bi sa jednog stanovišta, u integralnoj, celovitoj viziji, istovremeno obuhvatila i taj prvi plan velikih evropskih književnosti i onaj zadnji plan, koji podrazumeva onu najizuzetniju, »najiščašeniju«, najneobičniju, recimo, situaciju trajanja jedne književnosti u vremenu. Muslim da je to moguće. Muslim da je ta poetika tradicije, u stvari, dublja, ber za jednu instancu, a ne i više, od stilskih formacija. I mislim da je ono što je u ideji stilskih formacija, gde su teorije funkcija dosta važne, samo onaj površni plan, kojim se, kažem, jedan značajan broj naučnika našao zaveden i nije dalje od nosa video ono što je, recimo, poslednja instanca.

Naravno, tu će se morati uvesti izvestan broj termina, pojmove, koji bi na drugi način formulisali neku vrstu osnova trajanja književnosti u vremenu. A mislim da je ta poetika tradicije šira i manje skućena, omeđena, zadata nekim predrasudama, koje su očite u ideji o stilskim formacijama. Znači, ne mirim ja ideju o stilskim formacijama sa poetikom tradicije; mislim da je to površni plan u koji su ono posle, što je visilo izvan sistema, pokušali teorijom o ubrzani razvoju, i ne znam šta, zakrpti, pa kaže ovo je zakasnelo, ovo je prisustvo struktura u istom vremenu, koje su se u velikim književnostima razvijale nizom vekova, itd. Mislim da se može izvesti integralan terminološki pojmovni sistem, koji će obuhvatiti i onaj prvi plan, plan sadašnjih, takozvane stilske formacije, i zadnji plan, takozvane književnosti atipičnog, ubrzanog razvoja. Čini mi se da to nije utopija. Ukoliko meni, recimo, to pode za rukom, mislim da i ova knjiga, osim što je informacija o književnosti čijem jeziku i ja pripadam, ima i smisla i opravdanja.

Neautorizovana izlaganja sa književne večeri održane na tribini mladih u N. Sadu povodom knjige Julijana Tamaša, Istorijske srpske književnosti, Matice srpske 1984.

eliotovska, odnosno, posteliotovska; ako hoćete, na planu metakritike, to je hrejnoverska tradicija, tradicija koja pokušava govoriti drugačije i zato se diskutuje drugačije o književnom djelu i u njega pokušava uneti i element vremena, taj strašni horos čovjeka. Neće biti da i oni koji su raspravljali o književnom djelu kao strukturi, dakle strukturalisti (a poznato je da strukturalizam posmatra stvari pomalo ahistorijski, da je to, tako reći, njegovo metodološko opredeljenje, ali i njegov usud), nijesu razmišljali i o problemu historije, tom svom velikom nedostatku. Problem evolucije – to je slovenski termin, naslijeden dobrom dijelom u najmodernijim slavističkim orijentacijama – prisutan je od formalizma pa sve, reklo bi se, do naših dana, kada se raspravlja čak i u okviru strukturalistički orijentisanih pisaca. Problem, opet, knjige u vremenu prisutan je i u ovoj drugoj tradiciji. Meni se čini da je ovo jedan od najzanimljivijih pokušaja da se te dvije tradicije spoje teorijom funkcija, za čije je formulisanje nađen poticaj u Mukaržovskom. I jedna je poetika tradicije, koja je ovduje formulisanu, koju je formulisao profesor Petrović, ali dobrim dijelom potaknuta vizijom krajnovskom i vizijom eliotovskom, jednom netradicionalističkom vizijom tradicije. Zbog toga mi se čini da je dragocjeno to što se pred ovakvom problemom našao pjesnik, našao se pjesnik jer je takva situacija nudila odista niz (dakle, to je situacija izbora) kreativnih mogućnosti, jer je književni kritičar onda postavljen u situaciju da ponudi svoju viziju književne historije i da ponudi svoju teoriju književne istorije. I Tamaš je to učinio.

Tamaš je ušao u odista hrabar i rizičan spoj dve tradicije i koliko bude uspšio da te dve tradicije izmiri, koliko bude uspšio da uklopi teoriju funkcija, ne nikako teoriju stilskih formacija, jer taj termin ni po jednom ni po drugom dijelu ove sintagme, ni pojedinoj ni po drugoj riječi, ne bi bio nikako koherenat ovakvom pristupu, ovakvoj knjizi, jer Tamaš se čuva riječi »stil« kao davo krsta, sve vrijeme, i ukoliko, nadalje, bude preciznije neke stvari riješio oko pitanja problema generacije, jer je to bila jedna orijentacija u književnoj historiji koja je trajala dvadesetak godina, a koje se nije oslobođila ni današnja historiografija, savremena, našavremena, pokušaj pravljenja sistema na nekim najnovijim dostignućima misli nauke o književnosti, u toj mjeri će, čini mi se, ova knjiga dobijati, odnosno buduće Tamaševe knjige dobijati na koherencnosti, na snazi, i na, rekao bih, domišljenosti, koja je ovduje započeta.

Dakle, mene se knjiga doimlje, prije svega, kao jedna ponuđena vizija, o paradigmama ja ne mogu govoriti ni suditi, ali, naravno, i kao sjajna teorija, zagovaranje književne teorije i historije koja mi se nije činila inferiornom prema knjizi koju sad čitam, a koja je iz Hajdelberga. Nije mi se učinila inferiornom baš zato što nije posegnula za nekim utemeljenjima koja bi pokazala, zapravo, sopstvenu nesigurnost i posezanje za autoritetima historizma kakvi su, recimo, Hegel i hegelijanska tradicija, a pri tom nije otisla u pozitivizam, jer naše situacije prevladavanja proučavanja imanentnog pristupa i prevladavanja granica između spoljašnjeg i unutrašnjeg pristupa počesto znaju tamo otiti, da se pod tom parolom ode zapravo korak nazad, već je otisla jednom rešenju koje mi se čini podsticajno i koje će sigurno biti diskutovano. Duboko sam uvjeren da će i ova Tamaševa knjiga, a naročito one sljedeće, koje će biti komparativne, imati svoje čitače i izvan Jugoslavije.

* Naslove dala redakcija.

lavež

boris biletić

nečemu bilo bi nalik
da zvonik napusti trg/
i katedrala/
u krhotine mramorna zvuka/
ili andela/
da se vrati bjelina
pokretu slična / u času smrti
što se tijelu vraća/
psi iz loših knjiga
tek/ ostaju u pustoši grada
i ližu svačiji trag/
lavež je stilem do sunca.

volumen živi u sebi/
čudiš se da li gola od rubensa dolazim/
zrak se povukao u kutove/
čujne smo ljubovce u postelji
i brzo se volimo/ nes dvije
dok raskošna strast postaje prizma/
koja lomi naš dnevni sklad/
deswegen hab' ich kein gesicht mehr
samo prazna usta u sobi/
još kažeš da stranci /ne/ postoje.

Dobitnik nagrade »Mlada Struga« za najbolju pesničku knjigu mladog autora u 1984. godini.